

Мокляк В.М.

УДК 378.014.553(417)–057.85 “18/192”

**ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ
УКРАЇНИ ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.**

Мокляк В.М.

*аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

**ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОГО
САМОВРЯДУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ
ХІХ – ПОЧ. ХХ ст.**

Мокляк В.М.

У даній статті описано основні етапи становлення та розвитку студентських самоврядних організацій університетів України ХІХ – поч. ХХ ст.: І (1804-1863 рр.) – етап становлення студентського самоврядування; ІІ (1863-1884 рр.) – етап внутрішніх суперечностей у розвитку студентського самоврядування; ІІІ (1884-1900 рр.) – етап прогресивних змін; ІV (1900-1917 рр.) – етап пошуків у оформленні нормативно-правової бази. Розглянуто основні напрями змісту діяльності студентських самоврядних організацій університетів України досліджуваного періоду: *соціально-правовий захист, навчальна та науково-педагогічна творчість, політико-організаційна діяльність та ін.*

Ключові слова: *університет, студентське самоврядування, напрями діяльності, етап становлення та розвитку студентських самоврядних організацій, студентська організація.*

**ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ
СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ УНИВЕРСИТЕТОВ
УКРАИНЫ XIX – НАЧ. XX ВЕКА**

Мокляк В.Н.

В данной статье описаны основные этапы становления и развития студенческих самоуправленческих организаций университетов Украины XIX – нач. XX ст.: I (1804-1863 гг.) – этап становления студенческого самоуправления; II (1863-1884 гг.) – этап внутренних противоречий в развитии студенческого самоуправления; III (1884-1900 гг.) – этап прогрессивных изменений; IV (1900-1917 гг.) – этап поисков в оформлении нормативно-правовой базы. Рассматриваются основные направления содержания деятельности организаций студенческого самоуправления университетов Украины в течение исследуемого периода: социально-правовая защита, учебное и научно-педагогическое творчество, политико-организационная деятельность и др.

***Ключевые слова:** университет, студенческое самоуправление, направления деятельности, этап становления и развития организаций студенческого самоуправления, студенческая организация.*

**THE MAIN STAGES AND DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT
OF STUDENTS SELF-GOVERNMENT IN THE UNIVERSITIES OF
UKRAINE IN XIX C. – THE BEGINNING OF XX C.**

Moklyak V.N.

The article reveals the main stages of the establishing and the development of students' self-governed organizations in the universities of Ukraine in XIX c. – the beginning of XX c.: I (1804 – 1863) – time of establishing of students self-government; II (1863 – 1884) – time of inner contradictions in the development of students self; III (1884-1907) – time of progressive changes; IV (1907-1917) – time of searching the ways for establishing standard legal documents. The main directions of the content of the activity of students' self-governed organizations of universities in Ukraine during investigated period are considered: protection in social and law aspects, educational and scientific creativity, political and management activities etc.

Keywords: *university, students' self-government, outlines of activity, a stage of the formation and the development of the organizations of students self-government, the students organizations.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Вимоги сьогоdnішнього дня в підготовці фахівця, а також аналіз накопиченого у вітчизняних і закордонних вищих навчальних закладах досвіду представляє можливість обґрунтування нової моделі реформування сучасної вітчизняної вищої освіти. Необхідність такої моделі зумовлена соціально-економічними явищами, що відбуваються в суспільстві: посиленням демократичних тенденцій і підвищенням ролі загальнолюдських цінностей, розвитком інтеграційних процесів у науці, освіті, становленням ринкових відносин, розвитком національної культури. *Успіх реформування вітчизняної освітньої системи багато в чому залежить від використання позитивного досвіду педагогічної спадщини, ретроспективного аналізу розвитку університетів та студентства, зокрема студентського самоврядування.*

Саме тому великого значення набуває вивчення досвіду діяльності студентського самоврядування університетів Східної, Центральної та Південної України (Харківського, Київського та Новоросійського) у ХІХ – на початку ХХ ст. Як показало дослідження, в той час існували різноманітні форми студентських самоврядних організацій – товариства, гміни, земляцтва, каси взаємодопомоги, гуртки, бібліотечні об'єднання, товариські суди та ін.. Вони вирішували різноманітні питання життєдіяльності студентства – від побутових аспектів до наукової діяльності.

Вивчення діяльності студентського самоврядування в історії розвитку вищої освіти України дає можливість виокремити педагогічно доцільні підходи до організації навчально-виховного процесу у сучасній вищій школі. Ретроспективний аналіз багатого досвіду діяльності первинних студентських самоврядних організацій дає змогу спланувати ефективну співпрацю з органами студентського самоврядування у вищих навчальних закладах сьогоdnення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У ході наукового пошуку з'ясовано, що у працях багатьох учених знайшло своє відображення висвітлення діяльності первинних студентських самоврядних організацій університетів України XIX – поч. XX століття (А.Є. Іванов [4], С.П. Мельгунов [6], С.В. Рождественський [7], В.Є. Рудаков [8], Г.І. Щетініна [13] та ін.). Цікаві факти містяться у спогадах учасників студентських організацій (В. Сорокін [9], В.С. Чеважевський [11, 12] та багато інших). Представлені роботи містять фактичний матеріал з питань спадщини студентських самоврядних організацій. Вивчення вказаних, а також інших матеріалів на тему студентства та студентських організацій свідчить про те, що студентські самоврядні організації в історії розвитку вищої школи України не розглядалася системно, це потребує спеціальної наукової розробки та узагальнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є виокремлення основних етапів розвитку студентських самоврядних організацій університетів України XIX – поч. XX ст. та встановлення напрямів їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Протягом досліджуваного періоду виникло різноманіття форм студентських самоврядних організацій, чому передувало багато передумов: соціально-економічні, освітньо-виховні, соціально-психологічні, а також як передумови – студентський рух, приклад німецьких та інших зарубіжних університетів, діяльність прогресивних педагогів. Багато з них, особливо ті, які були нелегальними, намагалися скористатися владою над студентами, піднести свою компетентність у політичній громадській діяльності та поширити її далеко за межі суто студентських інтересів.

Проведене дослідження дозволило виявити чотири етапи становлення та розвитку студентських самоврядних організацій університетів України XIX – поч. XX ст.:

1 етап. 1804 – 1863 рр. – зародження окремих неформованих студентських організацій, які в цілому не становили системи, їх не можна назвати повноцінним студентським самоврядуванням. Це етап станов-

лення студентського самоврядування, провідною ідеєю діяльності став розвиток його організаційно-управлінських функцій. На цьому етапі відбулося зародження таких форм студентських організацій: товариства, гуртки, товариські суди (суди честі), бібліотечні об'єднання, товариства взаємодопомоги, гміни та ін.

Історія створення та розвитку студентських організацій у Російській імперії нараховує не так і багато років у зв'язку з постійними заборонами та обмеженнями, якими уряд супроводжував їх виникнення. Можна сказати, що, з одного боку, студентське самоврядування зародилося разом з появою вищої школи. Традиції студентського самоврядування розвивалися у вищій школі Російської імперії, починаючи з утворення Московського університету у 1755 р. Організації самоврядування у вузах дореволюційної Росії змінювалися аж до повного їх зникнення, у залежності від зміни урядової політики [10, 7, 5, 2];

II етап. 1863-1884 рр. – заборона легальних організацій та перетворення їх у нелегальні, які охоплювали всі сфери життя студентства, внаслідок цього виникла значна різноманітність форм студентських об'єднань. Це етап внутрішніх суперечностей у розвитку студентського самоврядування, який сприяв конкретизації його мети, завдань і принципів, утверджувалася ідея особистісної, соціальної, політичної, науково-освітньої зорієнтованості змісту діяльності студентських самоврядних структур. На цьому етапі почали діяти такі форми студентських організацій: земляцтва, гуртки, які мали просвітницький характер, розвивалися товариства взаємодопомоги, бібліотечні об'єднання.

Зі зміною політики уряду в університетському питанні змінилося і становище студентських організацій: вони закривалися під час реакцій і відновлювали свою роботу під час “реформ”. Коротка “відлига” 1856 р. закінчилася для студентських організацій повним крахом: статут 1863 р. не дозволяв корпоративної організації студентського життя. Університети отримали професорську автономію, а не студентську. В усі роки політика уряду мала негативний характер щодо студентських організацій, статут 1884 р. знову різко заборонив участь студентів у таємних гуртках та товариствах. У середині 80-рр. XIX ст. відбувається трансформація більшості студентських наукових товариств у нелегальні студентські організації – земляцтва з їх бібліотеками, касами

тощо. Скоро такий стан справ стане характерним для всіх російських університетів. Відмінною рисою 80-х рр. XIX ст. було існування нелегальних студентських організацій – земляцтв з їх бібліотеками, касами тощо [7, 5];

III етап. 1884-1910 рр. – удосконалення студентського самоврядування у боротьбі з урядом за свої права і свободи, поглиблення суперечностей. Це етап прогресивних змін, коли були напрацьовані методи, форми і види діяльності студентського самоврядування; основна ідея – забезпечення добровільності і виборності самоврядних органів. На цьому етапі функціонували такі форми студентських товариств: земляцтва, бібліотечні об'єднання, товариства взаємодопомоги, гуртки, товариські суди. З'явився новий керівний орган студентського самоврядування – старости.

80-і – 90-і рр. XIX ст. характеризуються найбільшим розвитком земляцтв та інших популярних студентських організацій. У ці роки боротьба за автономію проходить червоною ниткою через усю історію університетів. Для студентів це виражалося перш за все у боротьбі за студентську корпоративність [1, 7]. Студентським організаціям відводилася головна роль в університетському житті, історія студентських організацій майже повністю зводиться до історії земляцтв. Підтвердження вагомості ролі земляцтв в університетському житті знаходимо у роботі О.І. Георгієвського [3];

IV етап. 1900-1917 рр. – оформлення статутів студентських самоврядних об'єднань, систематизація й узагальнення діяльності студентського самоврядування. Це етап пошуків у оформленні нормативно-правової бази, основною ідеєю виявилася демократизація студентського середовища. На останньому етапі діяли такі форми студентського самоврядування: гуртки, земляцтва, каси взаємодопомоги. Створювалися централізовані студентські органи. Виникли теоретичні ідеї, які втілювалися в позитивний досвід діяльності студентського самоврядування [4, 7].

Проведене дослідження дозволило з'ясувати основні напрями діяльності студентського самоврядування досліджуваного періоду: *соціально-правовий захист, навчальна та науково-педагогічна творчість, політико-організаційна діяльність та ін.*

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проведене дослідження дозволило описати чотири етапи розвитку студентського самоврядування університетів України XIX – поч. XX ст.: I (1804-1863 рр.) – етап становлення студентського самоврядування; II (1863-1884 рр.) – етап внутрішніх суперечностей у розвитку студентського самоврядування; III (1884-1900 рр.) – етап прогресивних змін; IV (1900-1917 рр.) – етап пошуків у оформленні нормативно-правової бази. У ході наукового пошуку з'ясовано основні напрями діяльності студентського самоврядування: *соціально-правовий захист, навчальна та науково-педагогічна творчість, політико-організаційна діяльність та ін.* Подальшого дослідження потребує розвиток студентського самоврядування у вищій школі України в інші історичні періоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузескул В.П. История Харьковского университета при действии устава 1884 г. (с 1884 до 1905 г.) / В.П. Бузескул. – Х.: Типография А. Дарре, 1905. – 89 с.
2. Бунге Н.Х. О материальном положении студентов и о средствах для улучшения их быта / Н.Х. Бунге. – Киев, 1872. – 24 с.
3. Георгиевский А.И. Краткий исторический очерк правительственных мер и предначертаний против студенческих беспорядков / Соч. А.И. Георгиевского. – СПб., 1890. – 302 с.
4. Иванов А.Е. Высшая школа в России в конце XIX – начале XX века / А.Е. Иванов. – М.: 1991. – 392 с.
5. Капнист П.А. Университетские вопросы / П.А. Капнист // Вестник Европы. – 1903. – Т. 6. – С. 167-218.
6. Мельгунов С.П. Из истории студенческих обществ в русских университетах. / С.П. Мельгунов. – М. : Изд. журн. “Правда”, 1904. – 71 с.
7. Рождественский С.В. Исторический обзор деятельности МНП: 1802-1902 / С.В. Рождественский. – СПб., Издание Министерства народного просвещения, 1902. – 786 с.
8. Рудаков В.Е. Студенческие научные общества. Исторический очерк / В.Е. Рудаков // Исторический Вестник. – 1899. – № 12. – С.1143-1156.
9. Сорокин В. Воспоминания старого студента / В. Сорокин // Русская старина (ежемесячное историческое издание М.И. Семевского). – СПб., 1888 г. – С. 617-647.